

Účastníci se sešli v neděli 10. října večer. Do tématiky symposia uvedl předseda Opus bonum, opat Anastáz Opasek (Rohr), který připomněl, že právě toho dne byl svatořečen Maximilián Kolbe, mučedník 20. století, a že je mnoho dalších mučedníků totalitárních režimů. Upozornil na proticírkevní tendence v meziválečném Československu a podal krátký přehled pronásledování církve v Československu za komunistického režimu.

V pondělí dopoledne rozebral Josef Rabas (Würzburg – Řím) historické pozadí církevního vývoje v Československu a odpoledne Karel Kaplan (Mnichov) mluvil o proticírkevně zaměřených procesech stalinské éry. V úterý dopoledne rozebral Alexander Tomský (Londýn) ve své přednášce současnou situaci církve v Československu, zmínil se o posledních procesech a zvětšeném proticírkevním tlaku, avšak také o zesílení náboženského života, jež se projevuje mimo jiné rozsáhlou samizdatovou vydavatelskou činností. Odpoledne pak referoval Karel Mácha (Mnichov) o knize Milana Machovce Ježíš pro ateisty.

Závěrečnou přednášku měl Jiří Lederer (Griesbach) o vztazích Charty 77 a křesťanství. Jako ukázkou uvádíme právě tuto přednášku, jež přehledně ukazuje paralely mezi hnutím za lidská práva a náboženskou obnovou v českých zemích.

Po jednotlivých referátech následovala živá diskuse, kde byl v jednotlivých příspěvcích prohlouben a doplněn obsah jednotlivých referátů, přičemž se nezapomínalo ani na otázku, jaký je úkol lidí žijících ve svobodném světě, jak mohou působit na změnu tíživých poměrů v současném Československu.

V. S.

JIŘÍ LEDERER (Griesbach)

CHARTA 77 A KŘEŠŤANÉ

Nejsem historik ani filosof. Pouze novinář. Existuje takový názor, že vlastně novinář je historikem a sociologem současnosti. Přináším jen pár poznámek k danému tématu, které pokládám za výsostně důležité nejen pro současnost, ale i pro dobu příští.

1. Pro zrození humanitního hnutí Charta 77 byla řada určujících událostí, a to domácích i těch, které se odehrály mimo území Československa.

První informativní rozhovory, které nakonec vedly k založení Charty, se odehrály nedlouho po podepsání závěrečného aktu celoevropské konference o bezpečnosti a spolupráci v Helsinkách. Zájem o takzvaný třetí koš této konference, to znamená o otázky lidských práv, byl v Československu veliký, a nejen v Československu.

Určitou roli pro vytváření atmosféry, v níž se Charta rodila, odehrála předvolební kampaň presidentského kandidáta Jimmy Cartera, především ta část této kampaně, která zdůrazňovala nutnost respektování lidských práv jako podmínku mírového soužití v tomto světě.

Velký ohlas měla vyhláška čs. ministra zahraničí, podle níž Československo ratifikovalo mezinárodní pakt o občanských a politických právech i mezinárodní pakt o hospodářských a sociálních právech. Když vyhláška ministra

zahranicí vyšla v úředním listě, bylo vydání tohoto časopisu, který normálně kupuje nepatrný počet soukromých zájemců, zcela rozebráno.

Necelé čtyři měsíce před vyhlášením Charty 77 se v Polsku ustavil výbor na obranu dělníků, široce známý pod proslulou zkratkou KOR. Skupina intelektuálů různého ideového profilu vystoupila v této době na obranu krutě pronásledovaných dělníků, kteří byli označeni jako iniciátoři a organizátoři dělnických bouří v červnu 1976 po gierkovském zdražení. Tato iniciativa polských intelektuálů, mezi nimiž nechyběl ani katolický kněz, měla rozhodující vliv na průběh dalších dramatických událostí v Polsku. Není pochyby, že ustavení KORu v září 1976 nezůstalo bez ohlasu v řadách československé opozice.

Přímým konkrétním popudem k ustavení Charty 77 byl soudní proces proti undergroundovým hudebním skupinám, které se bezprostředně politicky neangažovaly. Stačilo však, že se nenechaly podržít státním orgánům, aby byly vystaveny policejním šikanám. Provinily se pouze soukromými kulturními aktivitami, žádnou ilegální politickou činností – a přece členové těchto skupin byli pronásledováni a odsouzeni na dlouhou dobu do vězení.

2. Při zrodu Charty a při jejím prosazování do života sehrály nezastupitelnou roli především dvě osobnosti: dramatik Václav Havel a filosof profesor Jan Patočka. Umělec-humanista, který není spjat s žádnou náboženskou vírou, a hluboký myslitel křesťanského ražení.

Tyto dvě osobnosti spolu vytvářely ducha nového hnutí na obranu lidského života. A zároveň se staly nejvýznamnějšími mluvčími tohoto hnutí na venek, vůči veřejnosti i vůči mocenským orgánům.

Obě tyto osobnosti si vysloužily bezohlednost policejních úředníků.

3. Od počátku v hnutí Charta 77 byli lidé rozličného profilu. Byli v ní mladí i staří, dokonce i velmi staří, intelektuálové, to znamená spisovatelé, umělci, vědci, novináři, a zároveň i dělníci, úředníci, ženy z domácnosti, byli v ní bývalí komunisté i antikomunisté, byli v ní ateisté i lidé věřící, byli v ní evangelíci i katolíci.

Zdůrazňuji tyto fakty proto, že naznačují intenzitu vzájemné tolerance, a to znamená, že v základech Charty, v jejím programovém prohlášení i v dalších dokumentech a zároveň i v činnosti hnutí byly uloženy základní křesťanské ctnosti. A nic na tom nemění skutečnost, že možná většina chartistů tyto ctnosti nepokládá za výrazně křesťanské. Respektive nemá potřebu nazývat tyto ctnosti křesťanskými.

4. Charta 77 nevstoupila do společenského života Československa jako opoziční, antirežimní síla. To je právě to, co se některým kritikům na Chartě nelíbí. Vystoupila – řekl bych – jako hlas lidského svědomí, jako hlas promlouvající ve společnosti a ke společnosti, utlačené totalitním režimem. Není to tedy hlas povstalecký, vyzývající ke svržení režimu, režimu nenáviděného, ale zároveň snášeného.

Jak zní hlas Charty? Připomíná všem občanům, co smějí a co mají žádat od vládnoucí moci: aby respektovala své vlastní zákony, aby respektovala ty právní normy, které sama ze své vůle přijala. I tak se při svých rozhodnutích nikdy na nic společnosti neptá.

Tak zní hlas Charty. Kdo od Charty žádá něco víc, obrací se na špatnou adresu. Hnutí Charta 77 nikdy své zásadní postavení neporušilo a do dneška na něm trvá.

5. Hnutí Charta 77 je nepočtené. I když je hnutím, které se chce pohybovat ve sféře právního řádu totalitního režimu, je hnutím pronásledovaným. To znamená riskantním pro každého, kdo se k němu přidá. Od takového hnutí nelze očekávat v totalitní společnosti, že bude přitahovat masy lidí.

Navíc – Charta nemá zvlášť přitažlivý a dynamický program. Nechce nic víc – opakuji – než, aby totalitní režim dodržoval své zákony. A to se mnohým lidem zdá poněkud směšné – chtít, aby se bandita choval jako ctnostný mnich.

6. Přesto můžeme hovořit, že Charta měla a má nemalou mravní přitažlivost. To se zvlášť prokázalo během prvního roku, během roku 1977.

Je všeobecně známo, že po vyhlášení Charty režim zahájil obrovskou protiofenzivu, která byla namířena proti každému signatáři Charty a zejména proti těm, kteří by k podobnému hnutí inklinovali. Tato protiofenziva měla zavraždit. Signatáři Charty byli okamžitě vyhazováni z práce, byly pronásledovány jejich děti, byly jim odebírány řidičské průkazy, byly jim zlikvidovány telefony, byli neustále a provokativním způsobem policejně sledováni, jejich sousedé byli vystaveni také nepříjemnostem, aby se tak chartisté izolovali od společnosti; různými výhrůžkami byli chartisté donucováni k vystěhování z vlasti, byli obtěžováni stabilními výslechy, a to spojenými i s teroristickými akcemi, které ohrožovaly zdraví i život vyslýchaných. Někteří chartisté byli i zatčeni a pod různými záminkami souzeni.

Současně byla uvedena do pohybu od 50. let největší tisková kampaň, která trvala řadu měsíců. A byla mimořádně rasantní a intenzivní – denně byla vedena v rozhlase, v televizi a v novinách. Součástí této kampaně byly i neomalené útoky na čest jednotlivých chartistů. Byly svolávány mimořádné schůze organizací komunistické strany, zejména ve velkých podnicích. Můžeme říci, že to byla jedinečná neplacená reklama Charty, jakou si vůbec dovedeme představit. Charta se stala – díky této reklamě – vžitým pojmem ve všech vrstvách společnosti.

Prvních, původních chartistů z ledna 1977 bylo 245. Navzdory pomlouvačné kampani a pronásledování chartistů se počet signatářů Charty do konce roku 1977 zvýšil takřka na tisícovku.

Ti první signatáři vlastně ještě nevěděli, do čeho jdou, co je čeká, ale ti další již vědomě podstupovali všechna nebezpečí.

7. Charta se v československém životě objevila v době, kdy již byl absolutně a zabezpečeně restaurován totalitní režim, narušený a oslabený obrodným procesem v roce 1968. Obrodný proces nevyvolala touha vedení komunistické strany po větší svobodě a demokracii, jak se někdy mylně rok 1968 interpretuje, ale byl vyvolán vnitřní krizí strany, která ztrácela sílu k totálnímu ovládnutí společnosti.

Pro atmosféru 70. let, let restaurace totalitního režimu, pro tu atmosféru, ve které se rodila Charta, je charakteristických několik momentů:

– v soukromých bytech se scházejí různé kroužky lidí, novinářů, spisovatelů, umělců, v nichž se diskutuje o řadě současných problémů; některé tyto

kroužky jsou programově diskusní a některé mají i seminární charakter, jako byl proslulý kroužek profesora Patočky;

- na počátku 70. let se v Československu objevuje samizdat, tehdy dokonce někteří jej začali označovat jako samoobsluhu, aby se vyhnuli vžitému a mezinárodně uznanému ruskému termínu; v té době se rodí Vaculíkova edice, v níž se ve strojopisné formě vydávají díla zakázaných autorů, edice, kterou Vaculík později nazval Petlice; záhy vznikají další edice a i řada časopisů, zvláště v době po vyhlášení Charty 77;

- v té době se rovněž objevuje v samizdatové oblasti nový prvek, pozoruhodný po mnoha stránkách: náboženský samizdat – vycházejí časopisy a sborníky a knihy původní a hlavně přeložené;

- v 70. letech významnou roli odehrávají v Československu exilové časopisy, podle mého soudu především tři – *Svědectví, Listy, Studie*;

- v těchto letech se zintenzivňuje poslech zahraničních stanic, jejich českých a slovenských vysílání, ale mnozí poslouchají i polská vysílání – zejména jde o rozhlas Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a BBC.

8. Z hlediska vlivu uvnitř Charty jsou viditelné dvě hlavní síly: bývalí komunisté a křesťané (katolíci i evangelíci).

Tyto dvě síly se zvláště projevují při obsazování funkcí mluvčích. A zároveň jejich vliv je patrný při vydávání a sestavování dokumentů k různým společenským problémům.

9. Z té síly bývalých komunistů se na veřejnosti znovu objevují lidé, kteří tak či onak byli již dříve známi – jako politikové, jako novináři apod. Bývali součástí komunistického establishmentu.

Ale z té druhé, křesťanské síly, se společnosti představují noví, většinou zcela neznámí lidé. Uvádím jména dvou mluvčích – Václava Malého a Miloše Rejchrtu. Oba jsou kněží, první katolický, druhý evangelický. Oba jsou zbaveni práva sloužit jako kněží. Na základě své aktivní a otevřené činnosti v Chartě se stali významnými osobnostmi, které jsou známy i v zahraničí. A jsou to mladí kněží. Oba v Chartě prokázali hluboký smysl pro mravní odpovědnost vůči nejbližším i společnosti.

Měli bychom mluvit ještě o dalších křesťanech – jako je evangelický teolog Jakub Trojan, evangelická filosofka Božena Komárková, dělnice katolička Marie Rut Křížková, původním povoláním literární historička, katolický duchovní František Lízna a především velká osobnost katolického teologa Josefa Zvěřiny. Mohl bych jmenovat mnoho dalších. Mluvím o nich záměrně plným jménem – především, že si to zaslouhují, a potom hlavně, že by se o nich v zahraničí mělo vědět, neboť nikoli mlčení jim a jejich věci pomáhá, ale naopak.

10. Před rokem jsem dostal z Prahy zprávu o situaci. Chci z ní citovat dva malé zlomky; první:

» Jsme na kolenou. Čekáme zázrak. Někdo přijde a pomůže ... Ztratili jsme důstojnost. Poláci mají důstojnost. Nepodařilo se je srazit na kolena. Pomohlo jim v tom národní uvědomění – nacionalismus a víra. Náboženství. Silná víra ve věci spravedlivé. Víra v Boha. Nedali se o ni připravit žádným marxismem-leninismem. Zůstali věrni svým předkům a jejich víře. «

Druhý citát:

» Charta je v těžké situaci. Je nás čím dál méně – tj. těch, co jsou ochotni něco dělat. StB stačila za těch pár let dobře vše profízlovat ... Přesto v tak opravdu neobyčejně těžkých podmínkách ... je stálý kádr pořád skvělý, báječný, obdivuhodný, i když nesmírně unavený, skoro k smrti unavený. Nejlepší jsou kruhy věřících, katolické i evangelické. Tam je největší morální síla, jsou to lidé nezkažení, mají stále své lidské kvality, čelí tomu 40 let, a je to jediná struktura, která spojuje naši národní minulost s přítomností. Jinak se všecko rozpadlo. Mimochodem – v návratu k víře vidím i naši záchranu. Sílu pro budoucnost. «

Sluší se poznamenat, že tyto věty psala známá komunistická osobnost, která – jak patrně – se totálně rozešla s komunistickou stranou a její ideologií, osobnost, na niž pronásledování státní bezpečností zvláště těžce dolehlo.

11. Citát naznačuje roli Polska a polských událostí v životě našich občanů. Dosud nejsme schopni zhodnotit, co pro proměny myšlení a citění našich lidí znamenal rok 1978, kdy byl papežem zvolen polský kněz, zhodnotit ohlas jeho návštěvy v Polsku v duších našich občanů. A vůbec působení Jana Pavla II., které je stabilní a velmi intenzivní.

Nejsme schopni domyslet význam papeže-Poláka, nejpopulárnějšího papeže v dějinách našich zemí. Už to, že papež je u nás, a i v českých krajích, populární osobností, je historické *novum*, které nemá v minulosti obdoby. Chceme-li rozumět dnešnímu Československu, musíme se zamýšlet i nad těmito jen zdánlivě okrajovými jevy.

12. V 70. letech jsme svědky obrozování křesťanské víry v Československu. Motivace tohoto obrozování je rozmanitá. U mnohých lidí na jeho počátku je zklamání nad tím celým reálným socialismem, nad komunistickým hnutím, které slibovalo ráj na zemi. U mnohých, snad zejména u mladých, se přimknutí ke křesťanské víře objevilo z opozice vůči totalitnímu režimu, který náboženství pronásleduje, a když se mu to nedaří, tak se snaží církve kormopovat a zneužívat k vlastním mocenským cílům.

Ale rozšiřující se náboženská víra je zároveň projevem hledání hlubších a především trvalejších hodnot, je to hledání životních jistot.

13. To není náhoda, že se obrozování náboženské víry objevuje souběžně nebo přesněji ve stejné době jako hnutí Charta 77. Tato souběžnost má svou vnitřní logiku.

Obojí je totiž novým fenoménem na scéně Československa v období po únorovém převratu z roku 1948. Tento převrat totiž zahájil nejkřutější pronásledování náboženství v našich dějinách. A zároveň zahájil bezprecedentní potlačování lidských práv. A v 70. letech se ve společnosti rodí síly, které se hodlají vzepřít proti následkům únorového převratu. Je dějinnou ironií, že o tuto duchovní a společenskou renovaci společně usilují bývalí komunisté a křesťané. Je to sice ironií dějin, ale zcela podle logiky dějin.

14. Někomu se může zdát, že přeceňují jak význam Charty, tak význam obrozování křesťanské víry v našich zemích. Oba jevy se totiž zdají příliš slabé tváří v tvář totalitnímu režimu, spjatému s kolosální sovětskou silou.

Jenže podle mého soudu tyto utlačované a pronásledované jevy jsou perspektivní, náleží budoucnosti. A to proto, že jsou výrazem málo viditelných,

ale trvalých duchovních proměn ve společnosti, v té společnosti, která se zdá být lhostejnou, pasivní a spící.

Uvážíme-li historii křesťanství v našich zemích, dejme tomu, za posledního půldruhého století, můžeme dokonce mluvit o obratu v našem vývoji. Přece zejména ke konci druhé poloviny minulého století u nás narůstaly tendence ateistické a – řekněme – antiklerikální. Není tu možnost analyzovat příčiny vzniku těchto tendencí. Pouze konstatuji, že česká společnost nepocítovala například katolickou církev jako výraznou součást národního života, jako tomu bylo třeba u Poláků.

První republika po první světové válce vstupovala do našeho života s heslem: Pryč od Říma, což znamenalo pryč od katolicismu, a vlastně pryč od křesťanství, pryč od náboženství. V této atmosféře vyrůstala moje generace. Věřit znamenalo být divným člověkem. Chodit do kostela znamenalo být člověkem zaostalým.

A v této politice vlastně pokračovali komunisté po únorovém převratu v roce 1948. Jen tu politiku přivedli do všech důsledků – s celou škálou pronásledování.

Být pokrokovým znamenalo pokládat náboženství za výmysl bohatých a mocných na ovládnutí pracujících mas.

A v tomto směru dochází v 70. letech k hlubokým proměnám myšlení v našich zemích. V náboženské víře se přestává vidět navzdory oficiální propagandě něco zaostalého. I lidé nevěřící začínají chápat – a v Chartě své pochopení dokládají činy – že tam, kde se potlačuje a pronásleduje náboženství, se zároveň potlačují a pronásledují lidská práva.

Podle mého přesvědčení jsme na počátku rekristianizace českých zemí. Kdyby to bylo pravdou, znamenalo by to *novum* historického dosahu. I z hlediska vnitřních vztahů – vztahů například mezi Čechy a Slováky a potom mezi námi a Poláky atd.

15. Charta 77 je podle mne nejvýznamnějším organizovaným projevem občanské vůle po svobodě v období po únorovém převratu v roce 1948, po-
mineme-li rok 1968.

Obrozování křesťanství v našich zemích představuje nový duchovní impuls, a to mimořádně významný, v ještě větším historickém prostoru.

16. Jak Charta 77, tak obroda křesťanství v našich zemích, v malém naznačují, jak stále hlouběji dochází k rozpadávání Evropy. Mezi myšlením a postoji společnosti východní Evropy a západní Evropy se objevuje stále hlubší propast.

Obě části Evropy totiž reagují již příliš dlouhou dobu na jiné společenské a životní problémy. A tak se sobě vzájemně vzdalují.

Ve východní Evropě narůstají síly pro život v řádu, ve svobodě, v demokracii, narůstají síly pomáhající rekristianizaci, jako by tam docházelo k návratu k pramenům naší civilizace, kdežto v západní Evropě narůstají síly anarchie, nedůvěry v demokracii, odvratu od pramenů naší civilizace.